

Noviji hrvatski pjesnici.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao

Milan Marjanović.

nedavno se je govorilo, da se je hrvatska poezija najbolje razvila od sviju ostalih grana literature. Možda nije uvijek tako, jer se naša pripovjedačka književnost u ova dva zadnja decenija takodjer neobično razvila i obiluje velikim talentima. Ali fakat jest, da se naša poezija u ovo zadnje doba, osobito u devedesetim godinama europejizovala, da nam je donijela par talenata prvoga reda, da se riješila staroga patosa i retorike te postala samostalnija, spontanija i naravnija, te da je pomogla u velike obogatiti jezik lijepim izrazima, finesama i blagozvučjem. Istina je nadalje i to, da se naša novija poezija razvijala te nam dala nekoliko izrazitih i jakih individualnosti, da je dala kritici i mislećim ljudima bogatu gradju za studij i razmatranje, što nije kritika žalibože dovoljno izrabila. Poezija je jednom riječi postala krepča, sočnija in originalnija.

Polagano je napredovao taj razvoj, koji nije još ni iz daleka završen. U tom razvoju izbilo je na javu par velikih pjesnika, ali to kano da su bili sporadički proplamsjaji; ostajali su donjekar osamljeni i ako su bili gotovo obožavani. U svemu diletantski Ilirizam dao nam je nježnoga Vraza, koji je u svojoj čistoj lirici spojio čar narodne pjesme sa mnogo blaga dubrovačkog i ostale romantičke Europe, dao nam je Mažuranića, koji je u sebi genijalno spajao klasičku, dubrovačku i narodnu poeziju, ali ostao osamljen, kao što veliki retorik (u najboljem smislu riječi) Preradović, taj mogo bi reći, kristal nastao pod pritiskom absolutizma. Romantika nam je dala najčišćeg i najboljeg romantika Markovića. Kasnije doba, doba prosvjetnoga rada dalo je pjesničkog, društvenog causera Šenou, koji je stvorio u nas svoju školu; i s njim počima donjekar organski razvoj naše literature, pa i poezije. Šenoa spaja u literaturi (u pripovjetci napose) romantičko-diletantsko doba, sa realizmom, a poeziju udomaćuje u publici, jezik čini gibivim, pjevanje naravnijim, laganijim. Ali baš ta njegova lakoća, koja ga učinila pjesnikom šire publike (i ako je pun skroz individualnih biljega), učinila je poeziju nekud feuilletonističkom. Ali je uza sve to namro kasnijim pjesnicima veoma mnogo, dao im je lijepih pomagala u poslu pjesnikovanja. Iza Šenoine smrti je pravaška, radikalna,

ratoborna poezija odviše revolucionarno, demagoški zadahnutu, a uz to jako diletantska i nenaravno žestoka, te je čudo kako se je razvila uporedo sa realizmom u pripovjetci. Ali možda je tome razlog to, što se baš sav pogled onodobnih mladih ljudi obratio aktuelnom životu i kao što je taj u pripovjetci doveo do nekog priličnog objektivizma, tako se je u neposredno-osjećajnoj lirici izkalio u burni patriotski radikalizam. Nješto prije tog najvećeg razmaha imamo u formi i dubini gotovo klasičnog Palmovića, ali junak je dana »bard stranke prava« pjesnik August Harambašić. Harambašić nije star čovjek (rodjen 1861) ali danas više ne pjeva, sam kaže da je svoje doba ispunio, a za današnje da nema struna. Bio je olujna ptica, galeb burnoga mora, bohém-revolucionarac, obožavan, vanredno čitan, popularan; njegov život bio je neko vrijeme niz triumfa, ovacija, ali i poetskog mahnitanja. Ispunio je svoje doba ali ga nije presegnuo, on je pjesnik dana, nesumnjivi ali i nesredjeni talenat, bez većih pretenzija, bez dubljih misli, bez većih duševnih komplikacija. Vanredno gibiv u formi, gladak, pun retoričke vatre, bogat u frazi, govornik među pjesnicima i to govornik za masu — to je bio Harambašić, na njemu i na Šenoi su se napajali gotovo svi mladji i noviji pjesnici, bar neko vrijeme.

Ali kao što je u čitavom našem društvu prestala (osobito u 90tim godinama) ona velika i ako razmljiva, to ipak nemoćna manija radikalizma, zanosa, tako se je i u poeziji rodio preobrat. Tradicije sedamdesetih i osamdesetih godina nastavlja još doduše veliki broj pjevalaca, ali to su bilo imitatori, bilo epigoni srednje ruke, a često i vrlo veliki stihotvorci-frazeri, koji se mnogo ne razvijaju, koji će i umrijeti kao početnici. Ima ih svakojakih: i epskih i lirskih, ima ih većih i manjih, ima ih iskrenih i pozeurskih, ali dvojim, da će i jedan sam sebe preživjeti. Nekoji su ostatak onog starog doba (kao Arnold, Hranilović), koji nisu tako muževni kao što je bio Harambašić, da se za dobe maknu, a većina ih je više manje iskrenih epigona, ali ipak epigona. Od dalmatinskih pjesnika, koji u tane čine kanoti neku posebnu školu, spomenuti ću tri brata Ostojića, Sirovicu, Ilijića, Katalinić-Jeretova, Petrovića i. t. d., čije su zbirke skupljenih pjesama izašle evo zadnjih par godina. Ima ih i nekoliko boljih iz zagrebačke škole (kao Velimir Deželić, Alaupović, Podravski, Milaković) kao što i par bosanaca (Mirza Safvet, Osman Nuri, Riza beg Kapetanović), koji se svi amo tamo u koječem razlikuju ili odlikuju, od kojih su mnogi i interesantne pojave, ali im je svima zajednička značajka sviju epigona: blijedoća, često sušičava blijedoća i usiljenost. Muka je to

baratati sa starim formama, a nemoć naći novih načina izražaja, to je ona toli tužna, gotovo bi rekao, tragika manirizma.

Ali nebi se ni osvrtao toliko na tu poeziju, da i ona nema svojih imitatora, učenika, svoju stranačku kritiku i da se baš u novije doba nije upelo bilo svim silama od strane tradicionalista, da se ti ljudi potisnu naprijed, da se ta komotna struja poezije suprotstavi modernijoj i naprednijoj poeziji, da se ta vrst proglašava pravom, narodnom, patriotskom, idealnom i tradicionalnom poezijom. Pa su tako ne samo u nas, nego i kod neupućenih izvan Hrvatske potisnuti u zasjenje mnogi mladji i veći talenti, koje se je mislilo diskreditirati jednom jedinom riječi, prozvav ih naime — »modernistima«.

*

Još godine 1888. pojavio se u »Viencu« sa prvom pjesmom Ante Tresić-Pavičić. Od onda je izdao tri knjige pjesama, tri tragedije, tri veće pripoviesti, izdavao »Novi Vijek« i. t. d. i bio neko vrijeme (a od nekih i danas) smatran prvim živućim hrvatskim pjesnikom. Prva je njegova zbirka pjesama (»Glasovi s mora Jadranskoga g. 1891) pobudila velike nade, druga zbirka (»Nove pjesme« 1894) brzo ga digla i stvorila (osobito u Dalmaciji) gotovo cijelu školu, dočim je već treća (»Djuli i sumbuli« 1900) prošla dosta neopaženo. Tresić je svoje najbolje pjesme pjevao u ono doba, kad je i Kranjčević izlazio sa svojim najveličajnije koncipiranim umotvorima, a ipak je Tresić Kranjčevića znatno potisnuo, ali danas sve više raste u očima misaonih ljudi pojav skromnog samotara Kranjčevića, dočim se Tresić još malne umjetno drži. Uza sve to je Tresić vrlo interesantna i karakteristična ličnost: njegov se pojav neće tako lako zaboraviti jer ima u njega neka čudna žilavost, jaka bezobzirna volja; on je izrazita ličnost i baš će ta njegova ličnost preživjeti gotovo sva njegova djela. On je darovit, ima čudesnu memoriju, silno znanje, veliku odlučnost, koja se često miješa sa tvrdoglavošću; radin je, svestran, dobro filozofski izučan, politik, novinar, pripovjedač, kritik, socijolog, dramatik, pamfletista, govornik, u odijevanju dandy, u poeziji i klasik i narodan, refleksivan i pun slika, pun samopouzdanja i velik egoista, poletan, metafizičan i nizak, brutalan, strastven, samostalan i. t. d. i. t. d., a ipak se čovjeka trajno ne doimlje i ako mu se na neko vrijeme nametne, on čovjeka đapače često i odbija. Njegov znanac Politeo kazao je, da ima u njegovom biću nešto »uglatoga«, da, ima nešto ukočenoga, nenaravnoga, što čovjeka stije-

šnjava, što kvari i njegove pjesme i drame i pripovjesti i članke i cijelo njegovo ponašanje, cijelu figuru. Možda je za njega štetna baš ta svestranost, ta velika memorija, koja prima silnu hranu, koju on ne može da probavi, koja mu onda smeta. U njega nema spontanosti, uvijek počini bilo kakovu nezgodnost ili nespretnost, koja se neugodno doima. Htio bi da sintetizuje u sebi sve kulturne tečevine, ali ono što daje nije sinteza, nego je čudni neki sinkretizam (mehaničko spajanje raznih elemenata). Ima često lijepe i dobre misli, ali nema metode. Nekakov čudni mamurluk je stanje, u kome radi, a sama sebe drži u jedinstvenosti nekim vanjskim, vlastitom voljom nametnutim mehanizmom. Prema tome je i naravno, da je odviše dogmatičan, nasilan, intolerantan. Ima sve osobine duševnoga bastarda (to ne mislim pogrдно), mješanca premnogih, raznorodnih kulturnih tipova. Sve se te osobine opažaju i u njegovim pjesmama, koje su još uvijek (osobito »Nove pjesme«) najbolje što je napisao. Većinom je pjesnik mora, pun retorskih figura, lijepih misli, neke velike, jake nutarnje sile, koja se ali ne može da pravo očituje, cijepa se, ubija se o neke opet unutarne zaprijeke.

Uza sve to je Tresić za nas značajan pojav. Ako smijem tako reći, on je žrtva nenaravnoga i nasilnog spoja klasičke, romanske, germanske i slavenske kulture. Predstavnik je, veliki predstavnik ovog našeg kulturnog sinkretizma. I kao takav on pada baš u ono doba, kad se u nas javlja opća kriza i politička i kulturna i socijalno-ekonomska, pa i literarna. Predstavnik je naše inteligencije koja se na jednom našla na velikom razkršću, a bez pravog putokaza. Stari način rada nije doveo do onoga što se nadalo i očekivalo, nastala je kriza, potreba revizije, ogledasmo se svijetom, ostasmo bez težišta. Tresić je primio u sebe sve ono što naš čovjek prima, ali u njega se to sve dublje ukorijenilo, njegova energija je sve to htjela da uporabi i spoji. U gimnaziji ga zaokupi klasicizam, a kako je bio iz juga zaokupi ga i duh romanske prosvjete, a pošto je to u nas narodna tražbina — i narodna poezija, na univerzi opet njemački duh, u Hrvatskoj svekolike nacionalne tradicije i tražbine — to su eto redoviti dojmovi koji naskoče svakoga našeg čovjeka, a u Tresića se sve to u izrazitom obliku razvilo i potenciralo, a moglo se to baš najbolje razviti v doba krize u koje se doba i on javio i razvio.

Ali ta kriza ima i svojeg drugog pjesnika, pjesnika čistog, koji je zadržao samo jedan način svog očitovanja — poetski, pjesnika koji nije htio skupiti sve kulturne tečevine u jedno nego ih sve kritikuje i s nijednom se sve zadovoljava, koji vjeruje u evoluciju te se po-

stavio na onaj stupanj, na kojem se sada ljudstvo u misaonom pogledu nalazi. Oslonio se na pozitivne znanosti modernog doba, zadahnut patriotizmom, opažao je ili bolje rečeno osjećao naš zastoj. Ali je u sebi osjećao i neku silu, koja hoće gibanja, napredovanja, velikog života; gledao je cijeli život i svijet kako se razvija, kako se radja i umire, mislio je i osjećao je, promatrao je međusobne odnošaje stvari i on — nije imao vjere, niti si ju silom htio skrpati — on je imao sumnju. Bio je to

Silvije Strahimir Kranjčević (rođen u Senju 1865). On je prvi u nas postavio životu odlučni, veliki — upitnik.

Kranjčević već pjeva gotovo dvadeset godina (od god. 1883), godine 1885. izdao je svoju prvu sbirku pjesama (»Bugarkinje«), ali zapravo tek od g. 1886. počima da se razvija onaj osebujni, snažni i duboki njegov talenat, koji nas sada tako udivlja i zanaša. U jednoj pjesmi pjeva Kranjčević: »Sam Eol mi je harfu dô, — Da svakim ćuhom jeca, — I moju harfu razbiše, — Baš Eolova djeca«. Koliko li je tu tragike! Kranjčević je na sebe uzeo križ čitavoga života, taj mu se život gotovo i sam nametnuo, on je htio da prime u sebe kao pravi, veliki pjesnik što više života — a gle, baš taj život, ta eolova djeca polupaše mu harfu, ojadiše ga, shrvaše ga. I onda pjeva: »Ah časak daj mi, Bože moj, — Ah časak zaboravi, — Da svoju harfu nadjem ja — U pogaženoj travi. — I ja ću opet pjevati — I himne i peane, — I bit ću kao rose kap — Što trepti zorom s grane«. On bi htio da pjeva himne i peane, ali komu, čemu? On ne može da zatvori oči, pa da se podaje iluzijama, on ne može da se podboči o razne skrpane sisteme, ne može da miruje, njegova je krv osjetljiva, njegovo oko bistro i oštro, njegovo srce bi htjelo mnogo više nego li um podaje ovaj sićušni život. »Koješta mi je dao Bog — I još bi dao više, — Da tanju mi je podo krv — I krilo malo tiše! . . . Tek da je meni dao Bog — Ah srca manje mrvu«. Mislio je neko vrijeme naći mira u radu (in labore requies, u pjesmi »Misao svijeta« i u divnom oratoriju »Prvi grijeh«), ali kako da se on umiri kad mu neda mirovati crv misli, njegova osjetljivost, njegova težnja da se giblje, da se ide, da se živi velikim, jakim životom. A kad ga ove kukavne prilike tako stiješnjuju (mora se znati da je on bio do 1894. pučki učitelj, a od tada je u redakciji sarajevske »Nade«) gorko, gotovo tupo kliče (u pjesmi »Na kolodvoru« g. 1899.) »Da se podje — nekud podje . . . Ni veselo, niti plačno — I bez cilja i bez volje, — Niz to ravno, pusto polje, — Mutno, mrtvo, bezkonačno . . . Da se podje makar kuda; — Dosadno mi

ovdje svuda, — Ah, kad ćemo krenut dalje!« To je krik u doba ove stagnacije u kojoj smo se svi kao u bari zasjeli, to je krik onoga, koji hoće — dalje! Ta za njega je pjesma: »... zanos, krilo duše, koja naprijed žudi!« Ali kuda? Čemu sav taj život patnjâ? Ta on zna da će to sve jednom uminuti, da će svega nestati, nestati će i ljudi i narod njegov — toliko ljubljen — i čemu onda sve? I onda kad se bude svijet uledio, kad se bude našim planetom povrh leda vukao zadnji čovjek »zadnji Adam«, grčiti će se pitajući — a bez odgovora: »Tek gorki grč — ko ocjena božanstva — Na zadnjoj mrsne usni čovječanstva. I prostro se je izdahnuvši tako — Cijelog ljudstva oboreni lik, — A blijedim noktom zadnje što je mako: — Napisao je u led — upitnik! . . .« A svijet tako spava »nov kaos — do drugog izdanja!« Kranjčević ali uvijek pita, on hoće da Sfingu života stavi u gibanje, da ju makne, zove ju na račun i apostrofira ju ovom veličajnom figurom: »Amo te, svjeta udesu kruti, — Sfingo ledena usnama makni, mramornom pandžom srca se takni, — Rad sam te čuti!« I on ju pita: »Čemu mi čuvstva udahnu ova, — Plakat da moram ludje i ludje — Tudjih grijeha, tudjih grobova — Zločine tudje?! On pita ljude, usud, pita svijet, pita povjest, pita svemir, on mu sudi, kao kakav ogorčeni titan, on kuca Jehovi na vrata te ga pita, traži računa, ne miruje, velebnim gestama lijeta ta velika duša i prošlošću i budućnošću i sadašnjošću, kreće se kao veliki geniji, kao Faust, a često i. velebniji od njega. A uza sve to ne osjetimo u njega ni malo afektacije, patosa i retorizma. Velika ozbiljnost, duboki nemir koji na mahove prodire kao oluja tako je naravan, tako iskren. A što ga još drži? »Sila pjesme«, umjetnost, ona, težnja za ljepotom. Ruga se često sam sebi, ali što koristi? »Ta bijah pjesnik — ũ pola lüda; — Sitna mi bila rodjena gruda — I uzko leglo sred majčina gnjezda, — Pa htjedoh sjesti na stotinu zvjezda«. I podje u baštu vječne ljepote — »mramorne Venere«. »U divnoj bašti ko istočna sanja — Tek lik se gordi sjajem kristala — Ponosno u noć mliječnu koči. — Pobjedno u nas upire oči — S kraljevskog piedestala — A ako gozda, ponosna lika — Mnogi se suše u suzam gube, — Cjelovom zadnjim — ah, samrtnika — Punamu nogu joj ljube... A ona? Stoji nogom na glavi — I vrat nam grije i vrat nam davi, — Gleda nas pogledom zmije — A ja sam srećan, ako još dublje — Tisne mi u grud dvje paklene zublje, — Te ledene oči dvije!« To je ta velika, hladna, mramorna ljepota, Ali Kranjčević nije ni pri njoj ostao. On nije čovjek koji zastaje jer svagdje nalazi po jednu — tragediju. Kranjčević je najveći tragik

što ga rodilo Hrvatsvo, a možda i Slavenstvo. Gotovo svaki njegov stih izražava jednu veliku tragediju, on je cijela riznica tragičnosti. On umije da cijelu jednu tragediju zkusne u dva tri stiha, u jednoj slici. Spominjem primjera radi stihova, koji mi slučajno padaju na um: »Ah sve je sanja pusta — nedoželjeni raj . . . I to se život zove, — I ljubav još i slast — Ko cvjet na trnu cvasti — Pa s istog trna past!« Ili onu sliku u »Iseljeniku« (jednoj od najdivnijih hrvatskih patriotskih pjesama) kada se naš ubogi Primorac vozi u Ameriku i zureći osamljen na palubi u more, mu se pričinja da vidi u njemu »Marinu krunu«, o kojoj pjeva narodna pjesma, pa on:

»Pilji i glédi i vidi: eno baš je, vjere mi, kruna,
Prava je »Marina kruna«, gori u bezdnu i sije;
Kako je divno joj zlato, kako je alema puna . . .
— — — U to se ozvao signal: naglo na šumnome valu
Skliznu se parobrod drugi, varku mu pobrka v o ku;
On se je veselo, bučno europskom vraćao žalu —
»Kossuth« mu »Lajoš« stalo po boku«.

Neka jaka i čudna ironija sudbine obilježje je sviju Kranjčevićevih tragičkih pointa. Njegova ironija, smijeh, znag, kojim pečalno, ojadjeno iznaša te velike ironije sudbine kao »Dva standarta« (križari . . . »Daj ubij — u ime Boga«) u »Eli, eli . . .« (što je svijet učinio od Krstove nauke.) i. t. d. može se prisposodobiti jedino sa velikim riječima svezanoga Prometeja — lučenoše! Tko pozna Aishilovo remekdjelo, naći će tamo mnogo i mnogo od temeljnoga tona Kranjčevićeve poezije.

Kranjčević vjeruje u napredak, u znanost u rad. Njegov »vodja radnika« u zadnjem (trećem dijelu) oratorija »Prvi grijeh« pjeva: »Jabuka bje vam demonski dar — I prevara dušmana slog; — Rad će vam dati i polet i žar — I bit ćete kao i — Bog —! I bit ćete kruna i svemirna čast — I držati nebo i svjet . . .« Radom dakle čovječanstvo prevladava i onu zapovjed da ne smijemo htjeti biti kano i Bog. Ali što koristi? Živo se sjećam kako mi je jednom pjesnik govorio: »Ja vjerujem u razvoj i usavršenje ljudi (poglavito u intelektualnom pravcu), oni će riješiti sve tajne, oni će sve moći, biti će kano i Bog, — ali što onda? Čemu onda život? Svemoć i sveznanje će ljude ubiti? Kako je to užasno ne moći više ništa i ne doznati ništa, jer se zna sve i može sve. Iz dosada će se morati ljudstvo samo uništiti — ako bude moglo!« Dakle i tu — ironija sudbine! Jaki intelekt i silno osjetljiva duša izvor su nesuglasja u tom velikom duhu i izvor gorke njegove poezije.

O Kranjčeviću bi se dale knjige pisati, ali ja se moram zadovoljiti sada tom maljušnom, nabačenom tek skicom. Koliko s formalne toliko i s misaone strane znači Kranjčević silan napredak u našoj poeziji, a u kulturnom je našem životu taj silni pesimista odjek zastoja i krize, Prometej novog, slobodnog života, kao što je u socijalnom životu protest i krik proti maljušnim našim prilikama i kukavnom životu. On se stisnuo u sebe, oslonio se samo na sebe, pa onako osamljen pjeva prigušenu bol, koja se u krutosti života leđi u najtvrdje i najkrasnije kristale.

Ali kao da je on svu buru i sva pitanja skupio samo u svoju dušu, iza njega se javlja mladja generacija pjesnika sasvim različna: bez pitanja, bez titanizma, bez velikih muka. Kazat ću koju riječ o njima, o Nikoliću, Domjaniću, Vidriću, Begoviću i o Nazoru.

(Konec prihodnjič.)

Na planem ljudstvo se mudi . . .

<p>Na planem ljudstvo se mudi, in lep je, jasen dan, od travnikov seno diši, in duh je ta mi znan.</p>	<p>Veselo zro mi krog oči po gorah, po vrheh, spet pa pogled se ti miri po hišah in vaseh.</p>
--	--

Pozdravljene mi, hiše ve,
lepo porisane!
Veselo daj mi Bog srce,
pa volje daj mi pisane!

† Aleksandrov.

To ti danes šepetajo . . .

<p>To ti danes šepetajo na uho drevesa skrivno, to ti šepetajo, dekle — ti pa kar naprej bežiš.</p>	<p>Temna noč je bila včeraj, ko si tukaj ž njim hodila, temna noč, ko mu na ustna dala sladek si poljub.</p>
---	--

Temna noč — samo drevesa
videla so te — nezvesto:
karajo te danes, dekle —
ti pa kar naprej bežiš.

B. Baebler.

O njeni nedolžnosti je zdaj vse prepričano, in vendar kažejo včasi otroci s prstom za njo ter si dopovedujejo:

»Vidiš, ta je bila pa že zaprta! . . .«

Njeno življenje je navzlic njeni nedolžnosti omadeževano! . .

A drugi? . .

Dolfe in Baston se počutita dobro! . . Razen onih brazgotin, ki sta jih tistikrat provzročila drug drugemu, ko sta se obdelovala s kozarci, ni pustilo njijino razuzdano življenje nikake sence na njiju. Oba sta na tem, da se oženita, in oba imata mlado, lepo, nedolžno in bogato nevesto . . . Brez dvojbe bosta oba srečna . . .

Tako je pač dostikrat v življenju! . .

Noviji hrvatski pjesnici.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao

Milan Marjanović.

(Konec.)

Kao da je Kranjčevićim nasljednicima ostalo nakon velike oluje opustošeno polje, kao da su im očajne sumnje i misli ubile sav život — oni su se poplašili misli, uvukli se u sebe i počeli da lutaju poharanim poljima turobne duše (kao Nikolić i Domjanić) ili su odbjegli ovaj gorki sadanji život te se uživali u drugo, vedrije doba, u doba starih klasičkih kultura, helenske i pompejanske (kao Vidrić), nekoji zašli doduše malo bliže sadašnjosti, ali ipak daleko od ovog našeg života, u vedro doba igranja, ljubavi i ljepote, u romanski rokoko (Begović-Xeres de la Maraja), Jelovšek je htio pako ovaj naš život pročistiti i revolucionovati te postavio tražbine nekog većeg, slobodnijeg, sočnijeg života budućnosti, dočim je Nazor odbjegao takodjer realnost, ranio se za starom hebrejskom poezijom, ali ubrzo zašao među stare poganske Slavene i tu našao veliki okrepljujući dah majke zemlje, života i blagoslova.

Mihovil Nikolić, koji se javio još u sredini devedesetih godina, izdao je do sada jednu knjigu pjesama i jednu knjigu crtica (»Knjiga života« — zajedno za Tucićem) te je proizveo, osobito na

mladje, silan dojam. Javio se baš u ono doba kad i hrvatska »moderna«, u doba, kad se pričalo o umornim i izmučenim dušama, o rafinovanim nervima, o bankerotu naturalizma (kojega u nas nije ni bilo), o oživjelim legendama, o sjeni Swedenborga. Javio se u doba, kad je nastao kult duše, psihizma, u doba, kada su u jednu ruku Strindberg a u drugu Maeterlinck zanašali duše, u doba intimne umjetnosti. Nikolić je pjesnik »tihe lirike«, pjesnik jeseni, kada pada lišće, kada se za melanholičkih sunčanih zapada proteže od drveća tako turobne sjene. Njegovi stihovi odišu jesenjom sipljivom kišicom, mekani su kao maglica, šušte poput pošutjeloga lišća. Nikolić je pjesnik izgubljene energije, sav nježan i osjetljiv, pjesnik tihe čežnje, pjesnik novembarskih sutonâ. Tek jedno hoće da ima — jednu žensku toplu dušu, koja ga razumije, koja ima dobro srce i vlažno veliko oko, polak sestra a polak ljuba. Njegove su pjesme šapat sjenâ, što pričaju konac neke priče, kojoj ne znamo početka. Tek na par mjesta trgne se taj pjesnik, da se pečalno uspravi i ojadi nad životom (Na čistu srijedu, Lanac), ili da kaže zmiji misli i sumnje, da se ne uvlači u njegovo srce (»A kada mi dodješ do srca — onda ću smrskat ti glavu«). Njegova je melanholija slična onoj nekih naših tužnih narodnih pjesama, puna čudnoga moduliranja, naliči često na onoj lički vječni otegnuti: »oj . . o-o oj . . oj . .«, što se razlijege od samotne planine k drugoj planini. Nikolić je jedan od najčišćih naših melanholika. On se silno dojmio mladje generacije, pa i ako je po osjećajima dosto jednoličan i ako je u zadnje doba pao donjekar u maniru, (to je u ostalom njegova originalna manira), ostati će uvijek njegova blaga poezija ugodno štivo u turobnim urama života.

Dragutin Domjanić nije još izdao zbirke svojih pjesama, ali je i on medju svim onima, koji znadu cijeniti čistu umjetnost, dobro poznat. Javio se nešto kasnije nego li Nikolić, a i nije mnogo napisao, ali su to pjesmice dotjerane, ostrog izražaja, pune krasnih slika, pune neke zgusnute boli. Domjanić je pjesnik polja na ugaru, pustoši, čemerna srca. U novije je doba postao nemirniji, pjeva šampanjcu, pjeva svojoj ljubavi, trza se, diže se.

Vladimir Vidrić nije tako bolesne duše kao ova dvojica. Znao je često rumena lica govoriti: »Ja sam zdrav, ja sam zdrav!« Zdrav je, ali u tom zdravlju nije pustopašan, nije razmetan. Vidrić je idealista prepun krasnih sanja, a nada sve on je vedar kao južno nebo. Nije pjesnik velikih koncepcija, ali umjetnik malih prekrasnih ljubkih slika. Prozvaše ga neohelenistom, a donjekar on to i jeste.

Pjesnik je lijepog, lagodnog i svjetlog prirodnog života, kako ga nalazi među drevnim Nimfama, Panima, u Pompejima i druguda. Između njegovih a fresco pjesama i Siemiradskih slika ima nega laka srodnost, a ima u njega mnogo krijeposti jednoga velikoga Francuza. Vidrićevi su stihovi tako slikoviti i plastički, da pogadajući u njihovoj intonaciji dobro duh dobe i predmeta, koji pjeva, evocira u par poteza kaku lijepu davnu sliku. Uvijek govori u slikama. Vidrić je vrlo malo pjesama izdao ali ih je to više spjevao. On i rijetko piše svoje pjesme, nosi ih u glavi i uživa, kad ih kome recitira svojim baržunastim glasom. Lutajući po svojem gaju, u onoj zagrebačkoj vedrini slaže pjesme, te ih čuva u sebi. Navesti ću ovdje samu jednu pjesmicu (»Pompejska sličica«), da se vidi genre njegovog pjesnikovanja: »Tamo u dolu, gdje lovori šume — I srebrene vode teku: Kucaju srca —, crni satiri — Rumenog ovna peku. — Pod svietlim panjem penje se plamen, — Ožarene dršću grane, — Ogrud satiru sakriva Phryne — Obraze milovane. — A okol u okol skaču satiri, — Pak se rozima biju — Krčage nose, krčage vuku, — Sladjano vino piju. — I vjenčav se lišćem vinjage bujne, — Buku podižu divlju, — Kucaju srca, s ljupkog se gaja — Bijele nimfe ozivlju«. I ništa više? Ne! Zar nije to dosta?

Ali nije Vidrić jedini ovakov eksotik. Došao je s juga još jedan krijući se isprva pod čudnim pseudonimom Xeres de la Maraja, nazvav svoju ljubav čarobnim imenom Zoë Boccadoro (Zlatousta Zoë). Bio je i prije poznat kao Begović.

Milan Begović pjeva već dosta dugo, izdao je do sada dvije knjige pjesama (»Pjesme« i »Knjiga Boccadoro«), napisao mnogo pjesama, pa koji članak, mnogo malih ljubavnih pripovjedaka, dramoleta i dialoga. Izučio je dobro romanistiku, voli Heinea (koga je i prevadjao), pun je vatre, ljubavi, temperamenta i majstor stiha. U prvim je svojim pjesmama bio još nesiguran, nije znao pravo kojom da stazom udari. Bile su to pjesme nadarenoga mladića, ali taj mladić nije stvorio osim dvije tri pjesme (»O Lola bianca . . .« »Arpadovom sinu« i još koja) ništa krepčega i izrazitijega. Bilo je to neko tapanje u neizvjesnosti. Tek kasnije je počeo da traži svoje osobne sujete. Pisao je razne »dramatske skerce« na način libreta novotalijanskih opera, pisao svoje polufantastičke čarobne ljubavne priče, pjesme i. t. d. Žar južnoga sunca, žar krvi i vatra ljubavi koja zatravljuje — to su obilježja tih radova druge njegove periode, ali to sve još nije bilo uređeno: našao je sujete, ali nije našao još svoju pravu formu, svoj ritam. To je sve našao u čarobnoj »Knjizi Boc-

cadoro«, toj ljubavnoj himni, toj pjesmi vječnoj ljepoti, toj knjizi ljubavnih igara, razkoši i opojnosti. Nema tu oblaka, nema mraka, sve je vedro, žarko, polu naivno, polu rafinovano, polu čisto prirodno, a polu rococo. O čemu god pjevao, uvijek na koncu pjeva o svojoj Zoī, s kojom šeće poljanama, obalama mora i potoka, salonima, po suncu i noći. Vjenčava ju žutim zrelim klasjem, makovim cvijetom, cjeluje joj usne i nožice, radostan, bezbrižan, zatravljen. Prati ju u crkvi i gleda njeno lice u slikama svetica, sluša, kako sva priroda pjeva njoj. »Boccadoro« je knjiga sreće i naivne ljubavi, i ako su ju nekogi nazvali — svinjskom knjigom. Begović je naučio svoje stihove graditi od sjajnih stihotvoraca Talijana, a osvježio ih je i okitio najljepšim blagom naše pučke pjesme. Njegova je pjesma jedra i puna, nije monotona, teče gladko, začarava čitaoca. Većina su Begovićevih pjesama — slike, slike kasnije renaissance, ili ranijeg rococoa te ta mješavina daje još ljubkiji čar njegovoj poeziji. Njega su dapače u premnogim pjesmama baš i nadahnule slike starih velikih majstora.

I ta slikovitost u poeziji karakteristikon je svih modernijih hrvatskih pjesnika. Za čudo je, da francuska teorija (Verlaine i Malarmé, koji je radio na muzikalnoj drami glasbe) o muzici riječi nije mnogo djelovala na našu poeziju. Nikolićevi stihovi su doduše vrlo muzikalni, a i Kranjčević pazi na to (n. pr. »Ciliću gusle . . resko i drsko, razbludno, milo . .«), ali ta muzikalnost nije tražena, dolazi kanoti sama od sebe, ali se za to slikovitost osobito ističe. Većina je mlađjih pjesnika slikarima, često nije čitava pjesma drugo nego jedna lijepo komponirana slika harmoničkih boja. To se opaža već kod Nikolića, ali još više kod Vidrića, Begovića a i Nazora. A te su slike uz to jasne i plastične. Ta slikovitost i plastičnost daju našoj novijoj poeziji vrlo prijatan vid, a s umjetničke su strane veliki napredak prama starijoj patetičkoj, retoričkoj direktnoj, gotovo bi rekao referentskoj lirici, jer je veća i čišća umjetnost predočivati stvar nego opisivati ju ili deklamirati o njoj i o dojmu njenom na pjesnika.

I tako je eto iza nikolićanizma odmah izbila na javu nova, vedrija poezija. Nije se moglo na dugo zadovoljiti sa Kranjčevićevim pesimizmom, niti sa slabašnom Nikolićevom melanholijom. Trebalo je novoga proljeća. Vidrić ga je potražio u helenizmu i starom Rimu, Begović medju romanima, Jelovšek, po naobrazbi više sjevernjak, htio ga je ma i na silu stvoriti, a eto je došao i Nazor, da uskrsne stare slavenske mite, da ga dočara, kakovo dolikuje našoj naravi.

Vladimir Názor je jedan od najinteresantnijih i najsnažnijih talenata nove hrvatske poezije. I on je pobjegao doduše od ovog

realnog života, koji ga ne zadovoljava, ali i ako se zaletio u daleku prošlost među slavenske bogove, on se vratio samo k prirodi, jer ti su bogovi za njega samo simboli. Nazor je epik, i ako je napisao par dobrih lirskih pjesama. U mladosti talijanski naobražen naučio je tek kasnije hrvatski (on je Dalmatinac), i prve su mu pjesme bile talijanske. Pa kao što je i Preradović, isprva njemački pjesnik, izučiv dobro jezik postao jedan od najnacijonalnijih pjesnika, tako je i Nazor došao u kratko vrijeme do toga, da umije vanredno pogoditi pravi narodni ton i shvatiti duh. Zanesen isprva za Ariosta, počeo je u »Nadi« da pjeva bibličke sujete iz doba Salamuna (»Ruta Moabka« »Ahionama« i. t. d.) ili da kuša (ali uspješno) imitirati duh narodne pjesme (»Kosovo«, »Kraljević Marko«). Držali su ga zgoljnim artistom, a bio je »samo« krasan umjetnik epske žice, tako svjež, naravan i živ. Lanjske je godine donapokon izdao svoje »Slavenske legende«. Čini se kao da on tu stoji pod starom lipom te uz lutnju pjeva, priča, igra pred ulazom u sveti gaj i snubi slušaoce da se obrate majci Živi. Priča o Dabogu i rodnim poljima, o Čertu, o Davoru, Stojanbogu, o Ladi i Jarilu, o Bolačku, Mrakoču, Vuku, o Momiru i Grozdani; govori o moći Peruna, o dobroti Daboga, o Svevidu, o Pojezdi i Prijezdi, o dva traka prvog sunca. A onda još priča legende o Dunaju Ivanoviću i o njegovoj tihoj, blagoj ljubavi, o Lorani što odbija knezove a ljubi pjesnika, o Iliji Muromskom vjernom i velikom junaku, o Sepontu i Hrvatima, koji u tuđini ljube cure i usrećuju kraj, dok im Saracen zemlju otima; pjeva o tajnama Miroč-planine, o Jerisavlji vili, o Živani majci i Raviojli. I kad ga slušamo, u nama se nešto gane i budi, kao da puca stoljetni led, upaljuje se krv, kane suza tromica, kao da se budi stari duh u nama, Mnogi nisu razumjeli te legende, nisu razumjeli te simbole, jer i ako je genijalni Nadilo napisao Hrvatskoj o mitologiji gotovo dvie tisuće strana veliku razpravu kroz jedno 10—11. »Radova« Akademije, i ako je tu radnju popularno ekscerptirao Šegvić, naša je krasna mitologija vrlo slabo poznata. Ali napokon te »Slav. legende« su bile tek fragmenti, izdani za pokus. Nazor će sada izdati cijeli jedan mitički epos (jedini u našoj literaturi) »Živana« ¹⁾ (boginja zemlje i života). Nazor svjesno

¹⁾ Kako mi je ta radnja poznata, a i onako će doskora izaći, kazati ću riječ dvije i o tome. »Živana« je mitički epos u tri pjevanja, a svako pjevanje u tri dijela. Epos počima sa grandioznim opisom Čerta (bog mraka i zime), kako gradi od leda i blata Goleč-kulu proti Vidu (bog otac dobra i svjetla) te pritisne zemlju zarobiv Živu (boginja života i plodnosti). Dok djevojke na zemlji plaču tužaljku za živom (metar starih hrv. nar. pjesama »bugarčica«), dotle čert šalje svoju djecu Balačka i Mrakoča da pritisnu maglom i ledom ljude i zemlju,

zastupa ideju povratka k zemlji, životu i prirodi, dakako samo princip, jer on se ne pača u ovaj današnji život. Ali taj pojav je znatan i navješćuje novo doba poezije i literature, jer on skicira i drugi jedan princip: narodnu kulturu, nadovezivanje na tradicije — prekinuti pred hiljadu godina. U »Perunu« pjeva:

Nek znadete, kakva moć je u silnijeh u Bogova . . .
 Nek znadete sudba vaša, da je s nama prepletana.
 Oj, vi puci i narodi: uspomene mladih dana
 I narodnoj duši vjekom ostati će krepka hrana!
 Oj, vi puci i narodi: nit se briše, nit ostavi
 Pečat što ga usred čela utisnuše Bozi stari
 Sudjeno je, znam, doskora da pobjede zlobne Moći, . . .
 Da što do sad svetost bješe, bude lažno i prokleta.
 — Mladom suncu na ishodu svak upire radje oči! —
 Ali ipak moć nam silna neće klonut, neće pasti!
 Kad će Biesi sušom nagnut svaku klicu da uguše:
 U pomoć će ono zvati novo Biće, Ime novo,
 Al' pred njeg'vim oč'ma lebdit Božanstvo će Perunovo.«

Tko zna kako je naš narod još sav pun svojih mita, kako su narodne pjesme za pravo mitične, kako ta stara vjera »pod novim imenima« još žive, taj će znati što tu pjesnik misli, koji na usta gromovnika Peruna ovako govori. Ali Nazor je govorio još direktnije

a Paraha (bura na moru) da uništi brodarce. Krasan je opis dolazeće zime i mećave i bijede ljudi. Svud zavlada pustoš. Dotle Parah razbija brodove, koji dolaze kući puni plodine. Krasan mitički opis dolazeće oluje i konačnog razapa. Živa ukočena dotle robuje u Goleč-kuli. Ali kad se dižu topliji vjetrovi s juga, polazi Čert samotan zemljom: puca led pod njegovim nogama, mekša se snijeg, hoće da se bori sa novom Zorom, ali ga natjeraju braća Pojezda i Prijezda (prvi i drugi trak sunca) natrak k sjeveru. Ali u to su vile odgojile krasno dijete Momira (rano proljeće), a on zatravljuje mōme, ide zemljom, oživljuje travu. Krasno je prikazan taj mladjahni bog. Ali Čert hoće da ga uništi. Nato Zlata zove i budi podrijemanog Stojan-boga (sunce u marču) i on se napokon diže i leti u boj na koji je pošao da zove sve bogove Nava (raj, stan bogova, nebo) i onda nastaje vanredno opisani mitički boj dobrih bogova sa zlima, a za majku Živu. Taj simbolički boj završi porazom Čerta koji pobjegne ranjen daleko na sjever. Zemlja je opet slobodna. Ali se mladi momir uzobjestio, te se zaljubio u svećenicu Vidovu u Grozdanu i odveo ju iz hrama. Na to ga Vid kazni i Stojan usmrti nebeskom strijelom. Bogovi se spustiše sa svjetle Rajevine na zemlju. Vile vode Živanu na vjenčanje sa Dabogom (plodnost): pjevaju joj pjesme, a dotle žrec (svećenik) tumači ljudima, kako se Vid slici zmaja zagledao u Živu i kako mu je ona rodila svijet i ljude. Vile se opet zabavljaju pjesmom, a Živana dotle krijepi Srdana krepkog ratara sina Gorazdovog (mitičko-simbolički čovjek) to ga bodri na rad. A Dabog putuje zemljom poljanskom i dariva ju i okrene Zemovitu (simbol. ime) i priča mu o

apostrofirajući u jednoj svojoj pjesmi današnje pokoljenje ovako: »Vi momci blieđa lica i misaona čela; — Danci bez praskozorja, cvijeće bez latica; — Gore bez zelen borja, vi djeca ostarjela: — Dodjite k ovom hramu, do našeg cvjetnog plota, — Dodjite k ovom hramu mladosti i života!«

*

I tako vidimo, kako se polagoma naša poezija razvedruje. Ne zadovoljava se Tresićevim poetskim eklekticismom, ne tjezi se i ne veže nikakvim vanjskim sistemom. Oslobadja se uopće tutorstva; za Kranjčevićem se silno digla vratomno visoko, ali onda klonuv najprije, polagano se opet vedri. Bježi doduše od realnoga života, ali mu se u principu primiće, pa će doći doba, kad će ona i osvježiti taj život. Baš u doba, kad u našoj pripovjedačkoj literaturi, koja promatra i študira realni naš život vlada kao temeljni ton »Morituri-«motiv, poezija počima da se zanaša »Resurrecturi-«motivom. Jeli je zato lažna? Tko promotri njenu krepčinu, prirodnu svježinu i sočnost, taj to neće kazati. Možda tankočutni lirici osjećaju kao stari mornari Kolumbovi na pučini miris zemlje, miris novog života. Ali ga možda samo propovjedaju? U jednom i u drugom slučaju je to dobro i utješno. A najutješnije je to, da čine to u sve ljepšoj i čišćoj umjetničkoj formi. A moramo osim toga uvažiti, da svi ti pjesnici nisu ni iz daleka prestali da se razvijaju, da su to mladi ljudi, da od ovih mladjih nema ni jedan ni trideset godina. Koliko možemo još od njih očekivati? Jeli možemo očekivati još velikih djela? Begović i Nazor dati će ih za cijelo (O Tresiću i Kranjčeviću ne govorim), a drugi će za cijelo dati još lijepih pjesama. Glavno je, da nestaje iz poezije diletantizma i početništva i da se razvijaju izrazite individualnosti. A toga u novijoj hrvatskoj lirici ima.

budućnosti, radu i blagoslovu. »Danak je blizu, u kôm će, Zemovite, pobjeda tvoja — Oriti licem se zemlje: ti možni kralju, ti vrutče — Topline, obilja majke, temelju ponosne sgrade — Devore svježe krepčine, jakosti, žara dobrote — Baš ko i sunušće ono na svodu visokom.« I Zemovit oćuti »sreću života, radost i slast.« — Iz te epopeje miriše zemlja sa svim njenim sokovima. Priroda je tu tako potpuna i živo ocrtana, borbe tako velebne, a idilizam i rad i blagoslov tako čaroban i naravan da je divota slušati roman onih krasnih stihova. Protest je to proti asketizmu, velepjesan života, plodnosti i svjetla. Ti bogovi nisu ni prevarni kao grčki, niti mrki, bojovni kao germanski, to su snažna dobra bića, koja donošaju život sretan i veseo. U tom epu nema monotonije, stihovi su blagozvučni, metar se izmjenjuje, slike su žive i krepke, poznavanje prirode izvrsno, a ideja velika. Mora se znati, da je Nazor profesor zoologije, botanike, mineralogije, matematike i fizike, dakle baš najvećeg dijela prirodnih znanosti, osim toga ljubi prirodu i u njoj nalazi snagu i mir.

—•••••—